

TÖRÖK JENŐVEL

Pár nappal a halála előtt még találkoztunk a szerkesztőségben. Megállapodtunk, hogy a vele folytatott beszélgetésünket valamelyik nyári számban hozzuk. Ezután jött a lesújtó hír, hogy március 5-én este hetvenöt éves korában Bécsben elhunyt. Török Jenőben lapunk igaz barátját veszítettük el. Akárhányszor Pesten járt, nem mulasztotta el, hogy fölkeressen bennünket. Munkánkat értette, sokra becsülte. Sohasem vendégként érkezett, sohasem látogatóként távozott. A szeretet, a jóság és a nyíltság ügyvivője volt. Mindig a kölcsönösség érdekében dolgozott, az emberi dialógus, a tisztos partnerség hívének vallotta magát. Szolgálattevőnek Krisztus ügyében. Reá emlékezve közöljük az alábbi, immár posztumusz beszélgetésünket.

– 1908-ban születél Budapesten. Középis-
koláidat a piaristák gimnáziumában végezted. Édesapád foglalkozása mérnök, téged viszont jogásznak szán. Három évig joghallgató vagy, de ezután sikerül megvalósítanod régi, már a középiskolában megérlelt tervedet: belépsz a piarista rendbe, és 1928 augusztusában novícius leszel. Minden az Alma Materben, a budapesti piarista gimnáziumban kezdődött. . .

– A Gondviselés különös kegyelme, hogy olyan osztályba járhattam, amely kiváló tanárokkal dicsekedhetett: *Kisparti János* volt az osztályfőnököm – a későbbi igazgató, majd főigazgató – egyúttal filozófus-esztéta, latin–magyar–filozófia tanárom, aki *Kölcseyt*, *Vörösmartyt*, *Széchenyit* szeretettette meg velem. *Balanyi György* a történelem szeretetére és – önképzőkori pályázatokkal – kezdő művelésére serkentett, *Zimányi Gyula*, a „lángajkú prédikátor” a férfias vallásosság kemény, de melegszívű papi egyéniségéként hódított meg az egyháznak – és a cserkészparancsnokom: *Sík Sándor*. . . Csodálni való-e, hogy érettségi után azt irtam naplómbe, hogy ettől az iskolától elszakadni nem tudok. De három év kellett – közben, mint említetted, beiratkoztam a jogi karra – a szerzetespapi hivatástudat beéréséig. A végső döntés *Prohászka Ottokár* szószeke alatt történt, amikor utolsó szavait hozták, egyetemistákhoz intézte: „Kedves

fiatal barátaim, nincs más kódex, csak az Evangélium!”

– *Hogyan töltötte a tanulmányi éveket? Kik voltak a papi hivatásra felkészültebben segítőid, példaképeid?*

– A boldog, békés váci noviciátus után, ahol már a teológiai tanulmányok is megkezdődtek, a rend hittudományi főiskolájába, a Kalazantinumba küldött. Eredetileg teológus akartam lenni, de az erre kijelölt évi egyetlen helyet egy nálam idősebb foglalta el, így *Balanyi* atya tanácsára – aki egyháztörténészként a tudománynak akart elkötelezni – a történelem–latin szakot választottam. Közben, ezzel párhuzamosan, a rend teológiai főiskoláján komolyan vettem a teológiai stúdiumot is. Igazgatóm egykori hittanárom, *Zimányi Gyula*, a tanáraim közül *Schütz Antal*, *Tomek Vincét* – későbbi generálisunkat –, *Hantó Gyulát* – *Pius Parsch* fordítóját és lelkes liturgikust – említem meg, akik mind a megújított piarista szellemiséget, az egyszerre papi és tanári típus képviselték. A Kalazantinum szellemi élete párját ritkította: a párhuzamos egyetemi és főiskolai stúdiumok mellett havonta számot kellett adnunk magánolvasmányainkról, nyelveket tanulunk, önképzőköröket alakítottunk, és nyitott szemmel kísértük a magyar katolikus szellemi életet: megirlettünk a *Vigilia* és a *Korunk Szava* megindulásának, s mindkét lap lelkes terjesztőivé váltunk. Igen

tetszett a folyóiratok modernsége: a *Vigilia* francia orientációja, a *Korunk Szavának* merész hangja a polgári világban (amint pl. *Herczeg Ferencet* bírálta) eleinte meglepte, de azután meghódította a fiatalságot.

– *Világot átfogó rendszerben gondolkodó, világnézet-teremtő nagyságok tanítottak az egyetemen a kizárólagosság univerzális igényével. Akik szinte egyetlen látomásban vázolták föl egy ember- és nemzet-eszmény ma már korrigálható, de akkor egyedül üdvösnek tartott koncepcióját. A magyarságtudat és az emberideál megfogalmazásában Széchenyi, Csengery, Gyulai Pál és Kemény Zsigmond szellemét követték, az erkölcsi komolyság, a művelt nemzeti akarat, a valóságérzék, a józan értelem normáit, a humanitás törvényeit hirdették.*

– A Pázmány-egyetem bölcsészeti karán neves professzorok hallgatója voltam: *Pauler Akosé, Horváth Jánosé*, történelemből a szellemtörténeti módszer mestereié: *Mályusz Eleméré* és *Szekfü Gyuláé*, akiknél intenzív szemináriumi munkát is végezhettem. Végül *Szekfütől* egyháztörténeti témát kaptam disszertációnak. Ebből kilenc év munkája nyomán vastok könyv kerekedett: *A katolikus autonómiamozgalmak története 1848–1870* (Budapest, 1941. 360. l.). Munkám során felmérhettem a francia liberális katolikusok, *Montalembert, Lacordaire, Lamennais* hatását hazánkban, főleg *Eötvös József* és egyes sajtóorgánumok tevékenységén keresztül. Bepillantást nyertem az I. vatikáni zsinat tárgyalásaiba és itthoni fogadtatásába. Ekkor tör fel a világiak széles bevonásának gondolata az eddig merőben papi egyházban, de a hitközöny világában, megfelelő vallási élet és érdekelttség híján a világiak elismerése még megvalósíthatatlan volt. – (A X. Pius alatt meginduló spirituális megújulásban felnőtt nemzedék számára ért meg ez a kívánság XI. Pius idejében, eldöntött kérdés csak a II. vatikáni zsinaton lett – de tartok tőle, sok víz folyik le még a Dunán, amíg általános gyakorlattá válik.) – *Szekfü* elvben elfogadta disszertációm magántanári értekezésnek, s kijelölt a római tanulmányútra is 1947-ben, de a kiküldésre már nem kaptam engedélyt.

– 1934. július 17-én szenteltek pappá, és még ebben az évben megkezdted tanári működésed a váci gimnáziumban. Budapest ostromakor buzgón közreműködsz a lélek sebeit gyógyító „óvóhely-pasztorációban”. A felszabadulás után Debrecenben tanítasz és tevékenyen részt veszel az *Actio Catholica* keretében kibontakozó ifjúsági lelkipasztorkodásban. 1945 és 1952 között mintegy negyven városban tartasz lelkigyakorlatokat, rekollekciókat, bibliaórákat középiskolásoknak és egyetemi hallgatóknak.

– 1934 őszén titkos vágyamnak megfelelően Vádra kerültem. Nagyon megszerettem a várost noviciátusom folyamán, közel is maradtam szüleimhez, Pesthez, a Széchenyi Könyvtárhoz és a Nemzeti Színházhoz. Másik óhajom is teljesült, ami akkoriban ritkaság volt: az elsőtől a nyolcadikig végigvihettem első osztályomat. Tudat alatt egykori, feledhetetlen osztályfőnökömet másoltam, és így sikerült az intézet híres szigorát igazságszággal és diákjaim szeretésével, kedves közösségi élményekkel ellensúlyozni. Osztályom fele jelesen érettségizett, jóllehet szigoráról híres elnököt kaptunk. Részt vettem a város szellemi életében előadások és lelkigyakorlatok rendezésével, rendszeresen kisegítettem a pasztorációban. Utolsó évemben az akkor megindult falusi tehetségmentési akció keretében a fiatalok számára alapított konviktus vezetője lettem – de ez már a németek bevonulását követő csonka tanév volt. Tíz év után mondtam búcsút ennek a kedves városnak, és ha most kiejtem ezt a szót, hogy „hazamegyek”, önkéntelenül is Vádra gondolok. Tulajdonképpen innen indult a papi pályám, ide is szeretnék végleg visszatérni, ha üt majd az óra. . .

Vácról 1944 nyarán Nagykarolyba helyeztek, de a románok bejövetele előtt onnan visszavezényeltek, és az ostromot budapesti rendházunkban éltem át. Itt nagy élmény volt bekapcsolódní egy kis pasztorációs csoport munkájába: kettesben, majd egyedül jártuk az óvóhelyeket, misézünk, gyóntattunk – és a régi, kínos gondal előkészített szentbeszédék és szereplések helyett rögtönzésre, „lelki elsősegélyre” szorított bennünket a szükség. 1945 március közepén már Debrecenben laktam

olajos-pergamenablakú rendházunkban, nálunk szállt meg az első kormány egyik minisztere, plébánosunk, a későbbi vespéremi püspök, *Bánáss László*, aki az ideiglenes nemzetgyűlésben évtizedes múltjának tapasztalataival új hangot képviselt.

Az iskolában új módszerekkel ismerkedtünk: az ifjúsági önkormányzattal. 1946-ban az Actio Catholica ifjúsági szakosztályának vezetője, a lelkes és találékony *Szappanyos Béla* Debrecenben is hittudományi tanfolyamokat szervezett az ifjúság számára, és ezek vezetésével engem bízott meg. Hetenként két délután két-két órában a filozófia, dogmatika, morális, egyháztörténelem elemeire tanítottuk a két évfolyam vállalkozóit. Emellett Szent Gellért könyvtárat alapítottam, ahol a legfontosabb művek, folyóiratok több példányban is rendelkezésre álltak. Nyaranta kéthetes ifjúsági kurzusokat tartottunk: a Dunántúlon, Tokajban, Gyulán, Sopronban, Szombathelyen stb. Testvéries közösségekben, diszkussziókkal, a népi és liturgikus énekek ápolásával három évig ment ez. Utána már csak lelkigyakorlatok voltak.

Az egyházi iskolák államosítása után a debreceni apostoli kormányzóságban és az egri egyházmegyében elsőnek lehettem – *Czapik* érsek, az Actio Catholica országos igazgatója jóvoltából – középiskolai ifjúsági felelős (azelőtt csak a falusi és munkásifjúságnak volt egyházmegyénként felelőse), ilyen minőségemben járhattam a Tiszántúlt és az Alföldet, lelkigyakorlatok, lelki napok tartásával, amelyek célja a világi apostolságra nevelés, az egyházi életben való aktív részvétel előmozdítása. Ekkori tapasztalataim, élményeim hatása alatt írtam a *Vigilia* 1948. januári számában megjelent tanulmányomat: *Új utak középiskolai valláspedagógiánkban* címmel. Ez már a történelemé – de számos új irányulás, amire ott céloztam, köztük a krisztusi lényeg keresése, a biblikus-liturgikus érdeklődés és a közösségi törekvések – ma eleven valóságok.

1950-ben, a szerzetesrendek feloszlását követően az ifjúsággal való foglalkozás mindinkább illegálisnak minősült, és így Rákosi uralmának idején, 1953. május 29-én sokakkal együtt engem is tartóztattak. 1956 októberében szabadultam Vácott – immár harmadik minőségemben. Mivel a

14 éves börtönítéletből még 10 hátramaradt, 80 éves édesanyám pedig végre útlelvel birtokában kiutazhatott Franciaországba nyolc dédunokájához, rendfőnökömmel, Sík atyával egyetértésben Nyugatra mentem. Azzal vállaltam, hogy közel maradok, s a régi munkát folytatom, külföldön gyűjtök tapasztalatokat, hogy azok otthon legyenek értékesíthetők. Rómába érve *Tomek* generális atya nagy megértéssel Bécsset jelölte ki számomra, – de előtte kéthónapos szabadságot engedélyezett tanulmányút és kapcsolatszerzés céljából, új munkám érdekében. 1957. március 15-én kezdtem meg bécsi működésemet. Az első két évben az emigráns diákok hitoktatásával, lelki gondozásával foglalkoztam.

– 1957 januárjában *XII. Pius pápától kaptál megbízást az Opus Mystici Corporis (OMC) létrehozására. Milyen céllal alakult meg a könyvkiadó?*

– A név maga a magyarázat: a Titokzatos Test tagjai egymást segítik; bécsi helyzetemben kitűnő alkalom adódott arra, hogy innen közvetítsek hazafelé. Akkor a Seelsorge Institut (a mai Pastoral Institut elődje) élén a francia műveltségű *Karl Rudolf* prelátus állott, akinek folyóiratából (*Der Seelsorger*) már otthon fordítottam szűkebb használatra a francia papi avantgarde beszámolóit. De *Rudolf* prelátus is *Gaston Courtois* műveit fordította. Közvetítő szerepre vállalkoztam a nyugati, – régi rokonszenvennek megfelelően – első sorban az akkor virágzó francia katolikus irodalom, az osztrák egyházi élet és hazánk között.

Előre kell bocsátanom, hogy az első idő kényszerhelyzetében, amikor sok emigráns fiatal élt Ausztriában, régebbi magyar kiadványokat, például *Schütz Antal* átdolgozott iskolai dogmatika tankönyvét kellett kiadnom számukra. De már 1957-ben, amikor Párizsba jutottam évtizedek óta ott élő nővéreim meglátogatására, fölkerestem az akkori katolikus szellemi élet tekintélyes centrumát, a Latour-Maubourg-i dominikánus konventet, a *Cerf* kiadó szellemi vezérkarát és megkérdeztem, melyek azok a fontos munkák, amiket a háború utáni irodalomból föltétlenül közvetítenem kell a magyar olvasóknak? Elsőnek *René Voillaume* a XX. század legszebb lel-

ki könyvének mondott művét említették, ezt le is fordítottam *Emberek között* címmel, de az első kiadás jogát az újvidékieknek adtam át, e vaskos műre nem lévén fedezetem. Azután *M. Quoist* Így élni jó és Itt vagyok, Uram című kötetét hozták szóba, valamint a *Léon Dufour*-féle biblikus szótárt, de erre hozzáértő munkatársi gárda nélkül magam nem vállalkozhattam.

Hogyan folytattam? Később gyakorlati lelkipásztorokkal, katekétákkal érintkezve, tanácsaik alapján jelentettem meg *Courtois, Barreau, Loew, Michonneau, Varillon* és mások műveit. Azóta évente megfordulok Párizsban és a frankfurti őszi könyvvásáron, ahol áttekinthetem a német nyelvterület sajtótermékeit is. Előbb per-sze mindig hazaküldöm a kiszemelt, ajánlott könyveket és csak akkor vállalkozom kiadásukra, ha tapasztalt lelkipásztorok, katekéták, érdekelt szülők otthon hiánypótlónak, érdemesnek találják. Néha eltérnek a vélemények, de ekkor, ha szükségesnek érzem, vállalom a felelősséget és a kockázatot. Eddig még nem csalódtam.

– *Melyek a kiadó saját szempontjai?*

– Adódnak tanári és papi voltomból, hazai és külföldi tapasztalataimból. Kiemelem a bécsi egyházmegyei Familienwerk (Családi központ) keretében házastársi és házasulandó csoportokkal végzett lelkipásztori munkámat. Ez nem volt az itthoni értelemben vett jegyesoktatás, hanem házasságra előkészítő beszélgetés házaspárok, orvos, pszichológus és pap részvételével. (Anyagát kiadtam az *Életre szó-lóan szeretni* című könyvben.) A II. vatikáni zsinat 3. és 4. ülészakán jelen lehettem, ezek dokumentumai megerősítették a Krisztus-központú életvitelt, a biblikus-liturgikus közösségi összetartozást, főleg pedig a család, a nagykorú laikusok küldetésűt. Mindezt – beállítottságomnak kedvezően – inkább gyakorlati, mint elméleti síkon tette. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy köteteim első címzettjei mindig a lelkipásztorok, de akkor vagyok igazán boldog, ha egy-egy tapasztalt pap elismerőleg megállapítja: bármelyik kiadványunkat odaadhatja hívei kezébe.

– *Az OMC Kiadó immár 25 éve áll fenn. Tavaly november 9-én a bécsi jubileumon*

több ünnepi szónok – köztük László István püspök, az ausztriai magyarok apostoli vizi-tátora, Valentiny Géza prelátus és Rudolf Schwarzenberg, az osztrák lelkipásztori in-tézet vezetője – méltatta Török Jenő érde-meit. Te beszédedben azt hangsúlyoztad, hogy Ausztriának továbbra is a hid funkció-ját kell betöltenie Kelet és Nyugat között. A partneri viszony erősítésére talán soha-sem volt jobb lehetőség, mint ma. Az OMC Kiadó a maga sajátos szerepével szintén ezt kívánta s kívánja elősegíteni. Kiadványaival a Magyarországon is fellendült vallásos könyvkiadást szeretné kiegészíteni és válto-zatosabbá tenni. Hány könyv jelent meg gondozásodban az eltelt negyedszázad óta?

– 65 könyv – nem egy több kiadást is megért –, 5 képes album, 22 füzet, de min-dezek zömmel a Zsinat utáni tizenhat év termékei.

– *Te jelentetted meg magyarul elsőnek Teilhard de Chardin „Az isteni miliő” (Ben-ne élünk) című művét Rezek Román fordí-tásában a Zsinat idején. Ezzel különösen nagy szolgálatot tettél a hívő magyar értel-miségnek, amely ekkor kezd tájékozódni a korszerű teológiai-filozófiai irodalomban. Szabad-e most megkérdeznünk: Melyek voltak a kedvenc kiadványaid?*

– Hadd osszam föl témakörök szerint a főbb művek szerzőinek megnevezésével:

1. *Hitbeli elmélyítés:* Barreau, Loew, Monfort, Ratzinger, Wojtyła. – 2. *Kateké-zis:* Liégé (Tanúim lesztek), Solt, Tomka, Hit és Élet-albumok (a francia Fêtes et Saison mintájára). – 3. *Biblia-Liturgia:* Eg-ger (több mű), Kremer, Kis Zsolozsma (első kiadása, a továbbiak a Szent István Társulatnak átadva), Kis Közös Zsolozs-ma. – 4. *Imaélet:* Bühler, Louf, Quoist (Itt vagyok, Uram), Roth. – 5. *Keresztény élet:* Gründel, Liégé (Krisztusi élet), Quoist (Így élni jó). – 6. *Családi nevelés:* Kis könyvem Jézusról, Courtois, Laible, Petrik, Neme-tschek, Schulz, Gross, de Vries, Auer. – 7. *Házasságra előkészítés:* Életre szólóan sze-retni (hat beszélgetés vezérfonala jegyesek-ke), Abiven, Bovet, Trobisch. – 8. *Krisztus papja tegnap – ma – holnap:* Courtois, Michonneau-Varillon, A papi szolgálat (gyűjtemény). – 9. „A dialógus jegyében”: König bíboros (részletes zsinati bibliográ-

fiával), Kasper, A. Müller, Congar és mások.

Rövidesen megjelennek Kremer, Kasper és Thurian művei, egy-két bécsi hittanszeminárium anyaga felnőtteknek, Perrin-Imberdis *Même si* című illusztrált könyve stb.

- *És a további terveid?*
- Távolabbra már nem merek tervezni.

Nagyon várom az utódomat, akit munkatársként erőim fogytáig segítenék – mert kár volna abbahagyni. . .

*

A lelki üdvéért mondott gyászmisét 1983. március 15-én tartották Bécsben. Hamvait a piaristák váci kriptájában, április 11-én helyezték örök nyugalomra.

LEZSÁK SÁNDOR

Utószinkron

*Ezt a napot is elfelejtem,
így jön a tél.
A szép Öregasszony arca
száradó diólevél.*

*A díszlet elázik, megszárad,
sok kicsi Éjszaka hull.
- Táncolj vélem, gyönyörű!
mosolyog Cipolla úr.*

*Romlik a kő, a virág,
a rádióban hírek szivütése.
Fölzúg a szögletes erdő,
romlik a mosoly nevetésbe.*

*Elmegyek ebből a versből,
élek még egy keveset.
Karmol a diófa lombja,
akkor leszek, ha nem leszek.*

*Kiforgatva az időből is:
vonulnak veszélyes Vasárnapok.
Azóta minden mozdulatom
rendkívüli állapot.*

BALI BRIGITTA versei

Társaság

*hosszan hallgatott
azt hittem meg se szólal
talán alhatott
fülében lágy vonóval
aztán elvonult palma-délceg
mikor némasága már összevázott*

Évelő

*Terített asztalán a télnek
terített asztalán az ősznek
terített asztalán a nyárnak
nincs kenyerem.*

*Meghal az aki nem mer
meghal az aki nem ver
meghal az aki nem kell
senkinek ám.*

*Arcomat szelíd forrásba mártom
arcomat sápadt könnyekbe ártom
arcomat távol a téltől a nyártól
fölemelem.*